

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חֶמְדָּה יָמִימָה HEMDAT YAMIM

במדבר תשע"ה

פרשת שבוע

בין "וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יִצְאִים בְּיָד רָמָה" ל-"נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע"

הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

ההתרחשויות במהלך ההיסטוריה של העולם בכלל ועם ישראל בפרט, תמיד היו שילוב מעניין בין תכנית אלוקית = ידיעה והחלטות אנושיות = בחירה חופשית.

לוח המאורעות של הלוח העברי בדורות האחרונים, גם הוא שילוב שכזה. עם ישראל שילב בתקופה שבין פסח לעצרת - החגים מדאורייתא את יום השואה, יום הזכרון לחללי צה"ל, יום העצמאות, ל"ג בעומר ואת יום ירושלים - הימים שנקבעו בידי העם ונציגיו. (במסגרת קצרה זו לא נברר מהו הצביון המתאים לכל אחד מהימים הללו).

לא נוכל להכחיש את המחלוקות בין 'שלומי אמוני ישראל' בשאלה: האם לקביעת הימים הללו יש משמעות בסדר היום הציבורי והפרטי של עבודת ד'?

בימי משה רבנו - ימי יציאת מצרים, לא היה כל ספק מה סדר הדברים. משה רבינו טיפל קודם כל בשחרור הפיזי מעול השעבוד המצרי, שהיה עול כבד מאוד מבחינה פרטית, עול שהכביד על כתפיו של כל יהודי וגרם לו לסבל רב. אבל משה רבנו לא הסכים בשום פנים ואופן להסתפק בהסרת העול הפרטי. הוא עמד על כך שהתהליך יכלול גם שחרור לאומי. יציאת מצרים יצאה אל הפועל רק כאשר כל העם צעד קוממיות: "וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יִצְאִים בְּיָד רָמָה" (שמות י"ד, ח עיינו גם במדבר ל"ג, ג). אנשים פרטיים, גם אם מדובר על מספר גדול, אינם יכולים לצאת ב"יד רמה". ביטוי זה מבטא את העצמאות כעם, עצמאות לאומית. הם הגיעו אל "פִּי הַיְּהִידִת" (שם, ט).

מאידך, ברור כי ללא מתן תורה, לאירוע המכונן שאנו מציינים בחג השבועות, אין משמעות ללאומיות שלנו כעם ישראל. כבר קבע הרס"ג "אין אומתנו אומה אלא בתורותיה".

תקופת ההליכה במדבר, כעם שקיבל עצמאות, בין פסח לשבועות קדמה למתן תורה. רק אחרי קבלת התורה הושלם התהליך. אם נבחן את ההליך שהתרחש בימי דוד ושלמה, מי שייסדו את מדינת ישראל העצמאית הראשונה, נזהה גם אז, הליך שהתרחש בסדר דומה.

בשלב הראשון הכריז דוד עצמאות. ברגע שכבש את עיר יבוס והפך אותה לעיר דוד, הכריז דוד כי השעבוד הפלישתי נסתיים. ההכרזה על ירושלים כמרכז המדיני פוליטי של עם ישראל, קדמה לקביעתה כמרכז הרוחני של עם ישראל לדורות (שמואל ב ה'). רק אחר כך הועלה הארון לירושלים (שם פרק ו) ובכך הוכרזה ירושלים גם כבירה הרוחנית של עם ישראל, כמרכז לעבודת ד'.

גם בימי שלמה המלך התרחשו המאורעות בסדר זה, במשך עשרים שנה בנה שלמה המלך את בית המקדש ואת קרית מלך רב - קרית הממשלה בירושלים. זהו השלב של הבניין הפיזי, מדיני פוליטי. רק אחר כך הכניס את הארון לקודש הקודשים ואז שרתה השכינה, ירדו ענני הכבוד וירדה האש מן השמים. זהו הענן שכיסה את הר סיני וזו האש הגדולה שירדה על ההר. ברגע זה הושלמה המשימה. הצועדים במסלול שתחילתו בפסח הצליחו לסיימו בשבועות.

במשך למעלה ממאה שנים חלוקים החלקים בעם, המכונים 'שומרי המצוות', בשאלה מה קודם למה? האם יתכן כי הבניין הלאומי לא יהיה קשור בטבורו וינק את לשד חייו ממקורות התורה? האם אכן הסדר הנכון הוא זה? קודם בנין לאומי ורק אח"כ שלמות רוחנית? או שמא קודם כל שלמות רוחנית ואחר כך הצטרפות מלאה לבניין הלאומי?

אם נבחן את השאלה, לאור מה שהתרחש ביציאת מצרים ובימי דוד ושלמה, התשובה ברורה!

הבה נתפלל כי כל העם יצטרף למשימת הבנין הלאומי וכל העם יחד יעמוד שוב כאיש אחד בלב אחד ויכריז: נעשה ונשמע.

לע"נ

מר **שמואל שמש** ז"ל
חבר הנהלת 'ארץ חמדה'
נלב"ע י"ז בסיוון תשע"ד

לע"נ

רבי **יעקב בן אברהם ועיישה**
וחנה בת יעיש ושמוחה
סבג ז"ל

לע"נ

ר' **מאיר בן**
יחזקאל שרגא
ברכפלד ז"ל

לע"נ

מרת **שרה ונגרובסקי**
בת ר' משה זאב ע"ה
נלב"ע י' בתמוז תשע"ד

לע"נ

הרב **אשר וסרטיל** ז"ל
נלב"ע
ט' בכסלו תשס"ט

לע"נ הרב **אהרון ליכטנשטיין** זצ"ל

לע"נ **דוד צבי טרשנסקי** ז"ל, בנם של **יצחק ונעמי** הי"ו, נלב"ע כ"ח באייר

לע"נ **הנופלים במערכה על הגנת המולדת** הי"ד

Eretz Hemdah

2 Bruriya St. POB 8178 Jerusalem 91080
Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

ארץ חמדה, ע"ר

רח' ברוריה 2 ת.ד. 8178 ירושלים 91080
טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

www.erezhemdah.org info@erezhemdah.org

ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט

חמדת הדף היומי

האם אחד מבני הזוג יכול לכפות את השני לעלות לארץ?

הרב עקיבא כהנא

המשנה בכתובות (קי ע"ב) כתבה ש'הכל מעלין לארץ ישראל'. **והגמרא מבארת** שכל אחד מבני הזוג הרוצה לעלות לארץ יכול לכפות את הצד השני, ואם הצד השני אינו מסכים, הוא חייב לגרש, וזכויותיו הממוניות נפגעות (לגבי הכתובה).

בירושלמי (יג, יא) כתוב שהאיש יכול לכפות את אשתו לעלות לארץ, אבל האישה אינה יכולה לכפות את הבעל לעלות לארץ.

מהר"ם (הובא במרדכי רמז רפ) פסק כדברי הירושלמי. **וביאר** שלמרות שבבבלי הובאה ברייתא שגם האישה כופה את הבעל, זה בזמן שבית המקדש קיים, אבל הירושלמי עסק בזמן הזה, ולכן הבעל יכול לכפות את האישה ולא האישה את הבעל.

הטור (סימן עה) התקשה בתירוץ זה, שהרי לשיטת מהר"ם ניתן להוכיח שגם בזמן הזה האיש יכול לכפות את אשתו ולכן וודאי שקיימת מצווה לעלות לארץ ישראל, ואם כן מדוע האישה אינה יכולה לכפות את בעלה?

גר"א (עה, יז) מסביר שבימינו אמנם אין מצווה לעלות לארץ כמו בזמן שבית המקדש קיים לדעת המהר"ם, אבל עדיין חייבים במצוות התלויות בארץ.

בדבריו אלו התקשו האחרונים, מהו ההבדל בין איש לאשה במצוות התלויות בארץ, והרי אישה חייבת במצוות אלו כמו האיש, ואם כן יכולה היא לומר לבעלה שהיא רוצה לעלות לארץ על מנת לקיים את המצוות התלויות בה?

הרב אליהו רקובר (ברכת אליהו) בביאורו על הגר"א הביא את דברי המהרי"ט (ב, יו"ד כח) שכתב שלא יתכן שחיוב אישה לעלות לארץ ישראל נובע מהחיוב במצוות התלויות בארץ, שהרי 'מה שקנתה אשה קנה בעלה' וממילא אין לה אפשרות לקיים בעצמה את המצוות הללו, ולכן ודאי שחיובה הוא מצד מעלת קדושת הארץ. **לפי זה הוא מבאר** את דברי הגר"א, שהבין במהר"ם שבזמן שאין בית מקדש אין חיוב לעלות מצד עצם קדושת הארץ, אלא רק על מנת לקיים את המצוות התלויות בה, ולכן אישה אינה יכולה לכפות את בעלה לעלות מטעם זה, שהרי אין לה אפשרות לקיימם.

בית הלוי (ב, נ) תירץ את דברי מהר"ם על פי דברי תוספות (כתובות קי ע"ב) שהביא ר' חיים כהן הסובר שבזמן הזה אין חיוב לעלות לארץ ישראל משום שלא ניתן לקיים את המצוות התלויות בארץ כתיקן, וזאת משום שסבר ר' חיים כהן שאין מצוות כיבוש הארץ (וכפי שהבינו חלק מהאחרונים ברמב"ם). אך, המהר"ם סובר כרמב"ן שקיימת מצווה לכבוש את הארץ מצד עצם קדושתה, ומצווה זו קיימת גם בזמן הזה, אך כיון שאשה לא מצווה במצוות כיבוש הרי שהיא לא יכולה לכפות את בעלה לעלות לארץ.

אך קשה על יישובו שכן טעם זה אינו תלוי בחורבן הבית ובבניינו, אלא בכך שבזמן התוספות לא היה ניתן לקיים את המצוות התלויות בארץ כתיקן.

ועוד שהמהרי"ט (שהובא לעיל) תמה על דברי ר"ח כהן, וכתב ש'תלמיד טועה כתבם' בשם ר' חיים כהן, ואין אלו דבריו של בעל התוספות.

בפסקי דין רבניים (חלק ה עמוד 28) פסקו שגם לפי שיטת המהר"ם, שאישה לא יכולה לכפות את בעלה לגור בארץ ישראל, מכל מקום אם היא גרה בארץ ישראל, אין בעלה יכול לכפות אותה לעבור דירה לחו"ל.

סיכום: ישנה מצווה לעלות לארץ ישראל, ולפי הבבלי שני בני הזוג יכולים לכפות אחד את השני לעלות לארץ, לדעת המהר"ם על פי הירושלמי בזמן הזה רק הבעל יכול לכפות את האישה, ולא להיפך. וכמה הסברים נאמרו באחרונים בשיטת המהר"ם, שחיוב האישה לעלות לארץ ישראל שונה מחיובו של האיש, ולכן חיובה תקף רק בזמן שבית המקדש קיים. ומכל מקום אף בזמן הזה בעל אינו יכול לכפות את אשתו לעזוב את ארץ ישראל.

השמיטה יצרה לך דילמות ערכיות? התלבטויות?
מטרידה אותך תהיה על מהותה של השמיטה?
רוצה לדעת כיצד לנהוג בשנת השמיטה?
שמיטה ותוצרת הארץ?
נתקלת בשאלה בלימוד?
תג 9 אותנו!
שמיטה
shmita@eretzhemdah.org

שיעור מס' 1
שמיטה בזמן הזה: מדאורייתא או מדרבנן?
השאלה אם השמיטה נהוגה בזמננו מדאורייתא או מדרבנן, היא שאלה משמעותית ביותר, ותהיה לה השפעה כמובט על כל נושא שנלמד במשך השנה. בין היתר, תהיה לכך משמעות במקרים של ספקות, או במחלוקות הלכתיות, כי ביספק דאורייתא יש להחמיר, בעוד שביספק דרבנן ניתן להקל.

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן.

יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה"

הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח וביור מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד.
זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.

לרכישה

חמדת החינוך

הרב יוני לביא, מנהל מוקד "חברים מקשיבים" לנוער (טל': 1599-5000-54 בכל ערב, ובאתר: makshivim.org.il)
ופעיל ב'לב אבות' - קו יעוץ להורי מתבגרים (טל': 02-9973232 ובאינטרנט: levavot.org.il)

להרים את הראש מעל המים

"מי שמכיר אותי מבחוץ יכול פשוט לקנא בי. בחור צעיר ומצליח, קריירה מבטיחה, משפחה מקסימה, וכל זה כשאני עוד לא בן שלושים. תגיד אתה, אפשר לבקש יותר? ובכל זאת, אני מרגיש בתוכי שמהו חסר... כשלמדתי בישיבה היו לי לא מעט מחשבות על איך ייראו החיים בעתיד. איזה מין בן-אדם אני רוצה להיות, איזה מקום התורה ואלוקים יתפסו בחיים שלי... אלא שמאז הרבה מים זרמו בירדן. עזבתי את החממה של הישיבה וקפצתי למים העמוקים של העולם האמיתי, הגעתי לאוניברסיטה, מצאתי עבודה... אם פעם קיוויתי שאלוקים יתפוס מקום מרכזי בחיים שלי ויהיה נוכח בחיי היומיום שלי, עכשיו אני פוגש אותו בעיקר בשבת, ואולי גם זה לא... בתוכי אני מרגיש קר ויבש. מתפקד ביעילות, מתקתק עניינים, אבל הרוח שהייתה לי הלכה קצת לאיבוד. ברור לי שיכול להיות אחרת! אני יודע שאני לא מוכן להסתפק במצב הנוכחי. תגיד, יש לך אולי איזה רעיון בשבילי?"

הקטע האחרון שפורסם בפעם שעברה, הוא חלק ממונולוג של דביר, צעיר דתי-לאומי. התחושות וההתמודדויות שהוא מתאר משותפות לרבים, וקיבלנו לא מעט תגובות, הצעות ובקשות לפתרונות. המפגש עם החיים, עם עולם הצבא והאקדמיה, עם העולם התרבותי המערבי שאנו חיים בתוכו ועם חיי עשיה בתוך עולם חומרי, יוצרים סערה גדולה שמטלטלת, סוחפת ולעיתים מטביעה צעירים רבים מלאי חלומות נפלאים ורצונות גבוהים. נוסף לזה המכבש של השגרה ועומס החיים האופייני לעולם המודרני נותנים את אותותיהם וגורמים לכרוסוס מתמשך בעולם הרוחני, המשפחתי והזוגי שלנו.

אז מה הפתרון?

ראשית, נאמר שאין לנו פתרון להציע. המושג 'פתרון' שייך לתחום בעיות באלגברה יותר מאשר לאתגרי החיים. שם, יותר משקיימים פתרונות, נדרשת התמודדות נכונה ומתאימה עם האתגרים העומדים בפנינו. ננסה להציע כמה כיוונים בעניין.

א. **הכנה מתאימה** – לצאת אל החיים מצוידים במטען מלא. האם שנות התיכון/ישיבה/אולפנה ממלאות את הפונקציה הזו באופן משביע רצון? לא בטוח. האם השנים בישיבת ההסדר או המדרשה משלימים את החסר? קשה לתת על כך תשובה חד-משמעית. מכל מקום חלק מן המכוונות בשנים היקרות בהן אדם זוכה להסתופף בצילו של בית מדרש צריכות להיות מוקדשות להכנות שונות לקראת היציאה אל החיים.

ב. **"קביעת עיתים"** – לתת מקום קבוע בסדר היום ללימוד תורה. יש היום ארגונים ואתרים רבים המספקים שירותים מוכנים של דף יומי להאזנה, רמבי"ם יומי, משנה יומית וכו'. חוברות מוכנות ומבוארות ללימוד קבוע, אפילו קצרצר. לא מזמן פגשתי זוג חמוד שערכו סיום על קיצור שולחן ערוך. הם למדו אותו בארוחת ערב כל יום במשך חמש דקות...

ג. **להילחם ב'ניתוק העולמות'** – התפיסה היהודית אינה מכוונת ודוחקת את אלוקים לתוך בית הכנסת בלבד, אלא נפגשת איתו בכל מרחבי החיים. בין אם אתה עורך-דין או רופאה, איש מחשבים או עובדת סוציאלית, מורה או עקרת בית – העשייה היומיומית היא חלק מהשליחות שלנו בתיקון העולם וממילא שייכת לגמרי לעבודת ה'. לתפיסה הזו יש השלכות רבות על ההתנהלות השוטפת כמו גם למוטיבציה לקום בבוקר לעוד יום של עבודה.

ד. **"טובים השניים"** – אנחנו לא לבד בהתמודדות הזו וכדאי לנצל את מכפלת הכוח וההתמיכה ההדדית שאפשר לשאוב מבן הזוג (לנשואים) או מחברה/טובה או שותף לדירה (לרווקים). המחויבות שיוצרת חברותא היא נכס יקר, כמו גם נקודת המבט של מישהו אחר ממני שיכול לשקף לי את מצבי ולומר מילה מחזקת או מכוונת בעת הצורך. כמובן שיש גם ערך מיוחד בחבורות גדולות יותר. הוקמו לא מעט קבוצות לימוד ושיח של 'מפגש מוצ"ש' וכדו' של צעירים שלומדים ודנים יחד פעם בשבוע, ויוצרים לעצמם מרחב רוחני להעצמה משותפת.

ה. **"בלכתך בדרך"** – רבים מבליים לא מעט שעות בשבוע בנסיעות ובפקקים בדרך לעבודה, לקניות ולסידורים. במצטבר מדובר בנפח זמן עצום ויקר שכיום ניתן לנצל בקלות לשמיעת שיעורי תורה שאפשר להוריד מהאינטרנט על דיסק און קי שמוכנס לרכב. יש לא מעט אנשים שהספיקו לסיים ש"ס בבלי בהאזנה לדף יומי בזמן פקקי הבוקר! כנ"ל לגבי עבודות שוטפות בבית שאפשר לעשות לפעמים תוך כדי האזנה פוריה.

ו. **"אנשי המחר"** – נטיה אנושית מוכרת היא לדחות למחר, או כמאמר הפתגם 'אל תדחה למחר את מה שאתה יכול לדחות למחרתיים...' - "עכשיו אני בתקופה מה זה עמוסה. יש לנו את כל מבחני הסמסטר/אני חייבת להגיש את הפרויקט/לגמור את העבודה/לעבור את ההריון וכו'". ובכן, חברים - יש כאן בשורה טובה ובשורה רעה. הטובה היא שתקופת העומס אכן תעבור. הרעה היא שזו שתבוא מיד אחריה לא בטוח תהיה קלילה יותר. "אל תאמר לכשאפנה אשנה, שמא לא תיפנה", אמרו רבותינו (אבות ב, ד). בחיים דבר רודף דבר ואם נוותר כל הזמן על היום הנוכחי, אנו עלולים לגלות יום אחד שהרבה 'מחר-ים' כבר עברו והיום הנכסף עוד לא הגיע...

ז. **"ואני תפילה"** – לגברים שבינינו – המאמץ לפתוח את היום בתפילה במניין ולמצוא את הזמן לעצור מתישהו בצהריים ושוב בסוף היום לתפילה בבית כנסת עם עוד עשרה יהודים – חשובה ומשתלמת. היא נותנת מרחב נשימה והטענת מצברים. גם לנשים הפטורות ממניין, לא לוותר על ההזדמנות היומית לעמידה מול ה'.

ח. **לשים גבולות** – לצד ההתמלאות החיובית יש לדעת גם לסנן ולוותר על תוצרי תרבות שעלולים לקלקל ולהרחיק אותנו מהמקום הטוב שאנו רוצים. הצפיה והגלישה צריכה להיות מבוקרת וממונתנת תוך מוכנות לדלג או לסגור דברים לא מתאימים.

ט. **"עשה לך רב"** – למצוא כתובת רוחנית, דמות תורנית שאפשר לפנות אליה בשאלות והתייעצויות, בענייני הלכה והחיים בכלל. מישהו נגיש ומאיר פנים שאתם מתחברים אליו, ויוכל להוות נקודת משען חיצונית מרוממת.

ארץ אגדה

הרב מרדכי הוכמן

קנה גרדי

במשנה במסכת שבת (פ"י, ה"ה) מסכימים חכמים ור' שמעון שמלאכה שיכולה להיעשות על ידי אדם אחד ונעשתה על ידי שנים – **שניהם פטורים**. בירושלמי על משנה זו מובאת מחלוקת בין רבי לבין ר' אלעזר בנו של ר' שמעון, וז"ל הירושלמי בתרגום חופשי בתוספת ביאור: "קנה גרדי (קנה של אורגים והוא דבר שאדם אחד מסוגל להוציאו) רבי פטר, ר' אלעזר ברבי שמעון מחייב. אמר לו רבי כך שמעתי מאביך. אמר לו הזמן שלמדתי לפני אבי (ר' שמעון) בעמידה (בדרך עראי) גדול מהזמן שאתה למדת לפניי בשיבה. ורבי תלמידו של רשב"י היה? לא! תלמידו של ר' יעקב בר קודשי היה! אלא כך אמר לו (ר' אלעזר) הזמן שלמדתי לפני אבא בעמידה גדול מהזמן שאתה למדת לפני רבך בשיבה. כשהיה ר' אלעזר ברבי שמעון נכנס לבית הוועד היו פניו של רבי מקדירות (משום שר' אלעזר היה מקנטר אותו בדברי תורה) אמר לו אביו (רשב"ג): ויאות (אתה צריך לקבל את הקנטור בהכנעה) זה ארי בן ארי אבל אתה ארי בן שועל. כאשר נפטר ר' אלעזר שלח רבי לאשתו של ר' אלעזר שהוא רוצה לשאתה. אמרה לו: כלי שנשתמש בו קדש ישתמש בו חול?!" הרמב"ם, בהקדמתו ליד החזקה, מונה את ר' שמעון בין רבותיו של רבי, ומאידך הוא אינו מונה את ר' יעקב בר קודשי. וצריך לברר מדוע מתעלם הרמב"ם מדברי הירושלמי שרבי לא קיבל תורה מר' שמעון – אלא מר' יעקב בר קודשי.

שיטת הרמב"ם בהבנת הירושלמי

הרמב"ם סובר שבזמן שנכתב התלמוד ידוע היה לכל שרבי היה תלמידו של ר' שמעון ולא של ר' יעקב בר קודשי, וכאשר הירושלמי נוקט בפשיטות להיפך מן הידוע, זו דרך של חז"ל לרמוז ללומדים להעפיל אל עולם גבוה יותר, עולם רוחני, ומתוכו להתבונן ולהעמיק בכוונת הסוגיה.

מפשטות הסוגיה נראה שכוונת רבי היתה לפסוק דין הקשור לנאמר במשנה. דין זה נצרך באופן ששנים הוציאו 'קנה גרדי' (שאדם אחד מסוגל להוציאו) מרשות היחיד לרשות הרבים. ר' מאיר סבור ששנים שעשו יחדיו מלאכה שכל אחד יכול לעשותה בפני עצמו – שניהם חייבים (שבת דף צב, ב); ובא רבי ופסק שלא כר' מאיר אלא כדעת חכמים ור' שמעון שפוטרים באופן זה. אלא שבהבנה זו יש קושי משום שאם זו כוונתו – עיקר חסר מהספר! ורבי היה צריך לבאר שמדובר במלאכה שנעשתה על ידי שנים, וכלשון הברייתא שבענין זה (שבת דף צג, ב): "שנים שהוציאו קנה של גרדי – פטורין". ותמוה מדוע נקט רבי נקט לשון חסרה ביותר: "קנה גרדי – פטור?"

הירושלמי רצה לרמוז, שאכן מחלוקת רבי ור' אלעזר לא היתה בדין שנים שעשו מלאכה, אלא בענין אחר. ל'קנה גרדי' יש משמעות סמלית שתבאר לקמן, ונחלקו בה הדעות. רבי סבר שר' שמעון פטר בענין זה, ואילו ר' אלעזר סבר שאביו מחייב! ולכן סיפר הירושלמי ספור שבזמנו ידוע היה לכל שאינו נכון, שרבי היה תלמידו של ר' יעקב בר קודשי ולא של ר' שמעון. ובכך רמז הירושלמי שהנאמר בענין 'קנה גרדי' אינו כפשוטו, ויש להבינו במשמעות סמלית, וכדלקמן.

אלחנן מיערי אורגים – ו'קנה גרדי'

בשמואל (ב כא, טו-יט) מסופר:

"ותהי עוד מלחמה לפלשתים... ונעץ דוד... ויאמר להכפות את דוד... ונעזר לו אבישי בן צרויה ויך את הפלשתי וימיתוהו אז נשבעו אנשי דוד לו לאמר לא תצא עוד אתנו למלחמה ולא תכבה את נר ישראל: ...ותהי עוד המלחמה בגוב עם פלשתים ויך אלחנן בן יערי ארגים בית הלחמי את גלית הגיטי ונעץ חניתו פמנור ארגים:"

הכתוב מספר שדויד – שכידוע החל את פעילותו הצבאית כנער בעת שהרג ענק פלישתי בשם גלית – התעייף בגיל מבוגר, ובאחת המלחמות הוא ניצל רק בעזרת אבישי, ואז אילצו אותו אנשיו לפרוש משדה הקרב; ובהמשך מספר הכתוב על קרב נוסף שנהרג בו ענק פלישתי בשם גלית. הכתוב מרמז שהקרב כנגד הפלישתי היה קשור לאריגה, ביד הפלישתי היתה חנית שהעץ שבה היה גדול 'פמנור ארגים', ומי שהצליח לגבור עליו היה בן למשפחה של 'יערי ארגים'. הכתוב סתם ולא הרחיב האם מדובר בקשר מילולי בלבד, או שהקשר הוא עמוק יותר, וז"ל תרגום יונתן שם:

"והות עוד קרבא בגוב עם פלשתאי וקטל דוד בר ישי מחי פרוכת בית מקדשא דמבית לחם ית גלית גתאה ואעא דמורניתיה כאכסן דגרדאין:"

התרגום מגלה ש'אלחנן בן יערי ארגים' בית הלחמי הוא דויד בן ישי מבית לחם, והוא הרג את גלית הגיטי שהעץ שבחניתו היה פמנור ארגים – שנקרא בלשון התרגום "אכסן דגרדאין" ונקרא בלשון חז"ל 'קנה גרדי'.¹ התרגום מוסיף ומספר שדויד היה אורג את הפרוכת של בית המקדש, וכן מצאנו גם במדרש. בדברי הימים (א ד, כא) נאמר: "...ומשפחות בית עבדת ה'...". וברות רבה (וילנא, ב, ב) אמר ר' שמואל בר נחמני שהכתוב הזה נאמר על דוד:

"ומשפחות בית עבדת ה' זה דוד שהיה עוסק בפרוכת, הה"ד 'וין אלחנן' זה דוד שחננו הקדוש ברוך הוא, 'בן יערי' בן שהיה גדל ביער,² 'ארגים' שעסק בפרוכת, ד"א 'ארגים' שהיו מעלין לו את ההלכה והוא אורגה. ד"א אלו סנהדרין שהיו אורגין עמו בדברי תורה" בתלמוד (כתובות דף קו, א) מבואר שאריגת הפרוכת היתה מסורה לנשים שקיבלו על כך שכר, ולפיכך קשה להבין כפשוטה את המסורת שדויד היה אורג את הפרוכת, וצריך להבינה במשמעות שמובאת בסוף המדרש שהיו מעלים לדויד את ההלכה – "והוא אורגה". המסורת מרמזת שכנגד המשכן שעולם הזה – יש גם משכן שבשמים. וה'פרוכת' שבשמים עשויה מההלכות שנלמדות בבית המדרש. דויד זכה להיות מפורסקי ההלכה, ולכן הוא היה 'אורג' את ההלכות ב'פרוכת' שבשמים; וגם באותם מקומות שלא נפסקה הלכה כמותו הוא עסק במשא-ומתן בהלכה עם הסנהדרין, ויחדיו נארגה ההלכה ב'פרוכת' שבשמים.

התרגום והמדרש מגלים שהפרשיה מרמזת שאע"פ שדויד נאלץ לפרוש משדה הקרב הוא המשיך לנצח על הנעשה בו ממקום מושבו בבית המדרש. דויד הפך ליכלי קודש, והוא היה 'קנה גרדי רוחני' שהיה 'אורג' הלכות ב'פרוכת' שבשמים. ובזכות 'קנה גרדי הרוחני' (=דויד) היכה חייל בשדה הקרב את גלית הנוסף שעץ חניתו היה כ'קנה גרדי גשמי'.

בספר דברי הימים (א כ, ה) מתבאר שגלית הנוסף נקרא 'לחמי' אחי גלית הגיטי, ומתוך השוואת הפרשיות מתבאר שספר שמואל מרמז שזכותו של דויד שבא ממשפחת 'בית הלחמי' היא שהביאה לנצחון על לחמי בן למשפחת הענקים שבניה נתכנו בשם גלית על שם גובהם ועוצמתם הגופנית. הכתוב והמדרשים מרמזים שיש משפחות שעוסקות באריגת 'הלכות' בפרוכת שבשמים, ומי ששייך אליהן הוא 'כלי קודש', והוא מעין 'קנה גרדי רוחני' שמצוי בבית המדרש ומביא את ההצלחות הצבאיות והגשמיות עבור אלו שנחשבים "כְּלֵי מִלְחָמָה" ונמצאים מחוץ לבית המדרש.

‘קנה גרדי רוחני’, - ו’ארי בן ארי’

הירושלמי רצה לרמוז שהמחלוקת שבין רבי לר' אלעזר בענין 'קנה גרדי' אינה כפשוטה, ולכן הוא אמר דבר **שבזמנו ידוע היה לכל שאינו נכון** - שרבי היה תלמידו של ר' יעקב בן קודשי ולא של ר' שמעון. בכך רמז הירושלמי שצריך להבין את הסוגיה באופן סמלי, ושרבי ור' אלעזר ברבי שמעון נחלקו בענין מי שהוא 'קנה גרדי רוחני', והיינו שהוא בן למשפחת 'כלי קודש' שמצויים בבית המדרש ואינם עוסקים במלאכות גשמיות רגילות. רבי סבר שהוא 'פטור' מהחובה להישאר בבית המדרש, ואם חשקה נפשו לצאת ולרדוף אחר המלאכות והעושר או להתגייס לצבא וללחום בשדה הקרב הגשמי - הוא רשאי לעשות כן. אך ר' אלעזר סבר שהוא 'חייב' להיות נאמן למסורת משפחתו ולהישאר בבית המדרש.

במאמר הקודם "**הסוסים של רבי יהודה הנשיא**" התבאר ששורש המחלוקת נמצא בסתירה לכאורה שבין שתי נבואות בישיעה ובתרגום יונתן עליהן. בפרק נג מרומז ש'עול המלאכות' וה'רדיפה אחר העושר' נועדו מלכתחילה לגויים בלבד, אלא שלימוד תורה שלא-לשמה גורם לכך שאנשים מעם ישראל צריכים 'להתיישר' בעול זה. מן הראוי היה שאלו שלמדו שלא-לשמה יתיישרו בעצמם, אלא **שעבד ה'** נושא על עצמו את העוון הזה, ומתיישר במקומם, והוא 'נקבר חיים' כמו הרשעים ב'רדיפה אחר העושר': "...כִּלְנוּ כְּצֶאֱן תְּעִינֵנוּ אִישׁ לְדִרְכּוֹ פָּנִינוּ נְהִי הַפְּגִיעַ בּוֹ אֶת עֵוֹן כְּלָנוּ... וְיִתֵּן אֶת רִשְׁעֵים קִבְּרוֹ וְאֶת עֲשִׂיר בְּמַתִּי...". בתרגום יונתן על נבואה זו מרומז **שחברי קבוצת עבד ה'** הם אלו שיביאו את הגאולה בדרך גשמית וה' יסייע להם בניסים. לעומת זאת נבואת הסיוס של ישיעה נראית כסותרת את נבואת עבד ה' ומבואר בה שדווקא העניים שחרדים על דבר ה' ומתרחקים מן המלאכות, הם אלו שיביאו את הגאולה, והיא תגיע בדרך ניסית ופלאית; ואילו אלו שרודפים אחר העושר נחשבים כמי שבוותרת בהם אש הגהנום והתולעים אוכלים אותם ללא הפסקה.

והתבאר שאפשר ליישב סתירה זו בכמה אופנים. בליקוטי מוהר"ן (קנט) מובא 'חידוש' ולפיו, לימוד תורה שלא-לשמה אינו מביא בהכרח לקבלת ייסורי המלאכות, ואפשר לנצל את הכוח הרוחני שנוצר ממנו להתחדשות בתורה; וה'עשירים' שהחליטו לנצל את הכוח שנוצר מלימוד שלא-לשמה לצורך התחדשות בעמל המלאכות הם ה'אשמים' במצבם. לפי 'חידוש' זה ניתן לומר שנבואת הסיוס של ישיעה היא הכרעתו של ישיעה להלכה, ומי שמשמש כעת בתור 'קנה גרדי רוחני' 'חייב' להישאר בבית המדרש, ואפילו אם הוא לומד תורה שלא-לשמה. מאידך, ר' נחמן מברסלב כתב בסוף אותו 'חידוש': "אבל לא מצאתי מקרא או איזהו מארז"ל, למצוא בו דברים אלה". ובכך הוא גילה ש'חידוש' זה, שתולה את האשם ב'מקבלי הייסורים' עצמם, אינו מוכרח; ואפשר שנבואת הסיוס של ישיעה עדיין מצדיקה את עבד ה', שנוטל על עצמו את עוונות הלומדים שלא-לשמה, ו'מתיישר' במקומם ברדיפה אחר העושר. והתבאר שלפי שיטה זו יישוב הסתירה בין נבואת הסיוס של ישיעה לבין נבואתו על עבד ה' הוא באמצעות הדימוי 'למלך' ול'נושא כליו'. ה'מלך' אינו יכול לנצח במלחמה ללא עזרת 'נושא הכלים', ו'נושא הכלים' אינו יכול לנצח ללא יוזמות הקרב של ה'מלך'. נבואת הסיוס מורה שלכתחילה הדרך להבאת הגאולה היא באמצעות בני בית המדרש שלומדים תורה ומתנתקים מהמלאכות, והם צריכים להתעלם מן הנזקים שהם עלולים לגרום בלימוד שלא-לשמה, וזו הדרך שנועדה ל'מלכים' שהם ה'אריות'. ואכן כפי שמרומז בנבואת עבד ה', לימוד שלא-לשמה גורם לנזק של קבלת 'עול ייסורי המלאכות', אך זהו תפקידם של 'נושאי הכלים', שהם אלו שיוצאים מבית המדרש כדי לקבל עליהם את 'ייסורי המלאכות' שהיו אמורים לבוא על אלו שלמדו שלא-לשמה; וביחס ל'אריות' הם נחשבים ל'שועלים'. ולפי שיטה זו מי שהוא 'קנה גרדי רוחני' **פטור** מלהישאר בבית המדרש, והוא רשאי לקבל עליו את 'ייסורי המלאכות' שהיו אמורים לבוא על אלו שלמדו שלא-לשמה, ולהיות 'שועל' ולצאת ולרדוף במקומם אחר העושר. שהרי ללא ה'שועלים' שימתיישרים במלאכות לא היו ה'אריות' יכולים להישאר בבית המדרש.

רבי סבר ש'קנה גרדי רוחני' 'פטור' מלהישאר בבית המדרש, ור' אלעזר ברבי שמעון סבר שהוא 'חייב' להישאר. ואמר לו רבי שהוא שמע מר' שמעון, שאע"פ שהוא דורש ברבים שבזמן שישראל עוסקים בתורה הקב"ה מפרנסם ע"י הגויים, ואין שום הכרח שישראל יעסקו בפרנסה ובענייני העולם הזה, ולכאורה לא נגרם נזק מלימוד שלא-לשמה. הרי שהוא גילה לו שהעיקר להלכה כנבואת **עבד ה'**, ונגרם נזק מלימוד שלא-לשמה, ולפיכך גם ר' שמעון **מודה** ש'קנה גרדי רוחני' **פטור** מלהישאר בבית המדרש, והוא רשאי לצאת ולהתיישר ברדיפה אחר העושר במקום אלו שלמדו שלא-לשמה. אולם ר' אלעזר ענה לו שהוא הבקיא בתורת אביו, והוא יודע שדעת אביו שהוא 'חייב' להישאר.

ר' יעקב בר קודשי - והרדיפה אחר העושר

במאמר "**הנעליים של ר' יהושע**" הובאה מסורת שר' יהושע בן קרחה הוא בנו של ר' עקיבא, ו'קרחה' הוא כינוי לר' עקיבא, והתבאר שמסורת זו אינה כפשוטה. ואכן היה תנא בשם ר' יהושע בן קרחה, ובכמה משניות מופיעות הלכות בשמו. אולם כאשר 'יהושע בן קרחה' מופיע בחלק **המעשיות** של חז"ל הוא מופיע בתור דמות סמלית, כאשר 'יהושע' מסמל את יהושע בן נון שראה בעין יפה שילוב של תורה עם חיי המעשה, ואילו שם אביו 'קרחה' מסמל את ר' עקיבא שרצה רק בעמל התורה. ובמאמר הקודם "**הסוסים של רבי יהודה הנשיא**" התבאר כיצד 'יהושע בן קרחה' מופיע בבבלי כדמות סמלית במחלוקת שבין רבי לבין ר' אלעזר בענין הנזק שעלול להיגרם מלימוד תורה שלא-לשמה. הרמב"ם סובר שגם ר' **יעקב בן קודשי** שמוזכר במחלוקת שבינם בירושלמי הוא 'דמות סמלית'. ואמנם היה תנא בשם זה והוא מוזכר בויקרא רבה (וילנא, ג, א) כתנא של משנה באבות (ד, יז), אולם כאשר ר' **יעקב בן קודשי** מופיע בחלק המעשיות של חז"ל הוא מופיע כדמות סמלית שמסמלת את **יעקב אבינו** בנם של אבותינו **הקדושים**.

ואכן, רבי מופיע במדרש חז"ל כתלמיד של **יעקב אבינו**. בבראשית רבה (עה, ה) מסופר שרבי אמר לרבי אפס לכתוב איגרת משמו לאנטונינוס ובסופו של דבר הוא הורה לו לכתוב: "מן עבדך יהודה למרן מלכא אנטונינוס", וכשרבי אבא שאל אותו מדוע הוא מבזה את עצמו ומתפרס בפני אנטונינוס הוא ענה לו: "מה אנא טב מן **סבי**? לא כך אמר - 'כִּהֵּ אֶמְרָךְ **עֲבָדְךָ יַעֲקֹב**?!'"

רבי למד מ**יעקב אבינו** בנם של אבותינו **הקדושים** שפעמים שאדם צריך לפעול שלא כפי האמת הרוחנית אלא מתוך השתדלות גשמית, וכשם שהוא למד מיעקב אבינו כיצד יש לנהוג בפנייה לשליט הרומאי, כך הוא למד מיעקב אבינו כיצד יש לנהוג גם בענין השגת העושר. יעקב אבינו נשאר בגלות בבית לבן שש שנים נוספות כדי לטרוח ולהשיג **עושר**, והוא השיג עושר כה גדול עד שהוא נאלץ לברוח בגלל הקנאה בעושרו הגדול. יצחק זרע בארץ וטרח עבור העושר, ובבראשית רבה (סד, ז) מסופר שיצחק טרח **יותר מעבד** כדי להשיג את עושרו, ועושרו היה כה גדול - "עד שהיו אומרים זבל פרדותיו של יצחק ולא כספו וזהבו של אבימלך". רבי למד מ**יעקב אבינו** בנם של אבותינו **הקדושים** שמותר לטרוח כדי להשיג את **העושר**. באמצעות **העושר** הגדול שלו **שיחז** יעקב אבינו את עשיו הרשע ופיס את דעתו, ובאמצעות **העושר** הגדול הצליחו עשירי ישראל לבטל גזירות במשך דורות נוספים (כמבואר בברכות דף כז, ב). הרמב"ם סובר שכאשר הירושלמי בשבת מזכיר את ר' יעקב בן קודשי בתור 'רבו' של רבי, כוונת הירושלמי למשמעות סמלית והכוונה ליעקב אבינו בנם של אבותינו הקדושים; והרמב"ם סובר שבאופן דומה יש לבאר מקומות נוספים המספרים מעשים הקשורים בר' יעקב בר קודשי (עיי' בהערת השולים³).

מדוע קדרו פניו של רבי

הירושלמי מספר שכאשר היה נכנס ר' אלעזר לבית המדרש קדרו פניו של רבי, והבבלי (בבא מציעא דף פד, ב) מרחיב בענין זה ומספר שר' אלעזר ברבי שמעון היה מקנטר את רבי בבית המדרש בדברי תורה. ולפי מה שהתבאר צריך לפרש שרשב"י אמר לבנו רבי, שעליו לקבל את הקנטור הזה בהכנעה משום שר' אלעזר ברבי שמעון שייך למשפחה של 'ארי בן ארי'; וכוונת רשב"י היתה שהם ובניהם משמשים כ'כלי קודש' (=קנה גרדי רוחני); ומסורת היא במשפחתם שאע"פ שפעמים שהם לומדים שלא-לשמה הם פטורים מלצאת מבית המדרש. ואילו רבי נחשב ל'ארי בן שועל', שאמנם רבי שהיה מצוי באותה העת בבית המדרש הוא בבחינת 'ארי', אך אביו הוא גם 'שועל' שמתעסק

בעניינים הגשמיים וברדיפה אחר העושר עבור כלל ישראל; ולכן צפוי שבבוא היום יצא גם רבי מבית המדרש לרדוף אחר העושר עבור כלל ישראל, ויהפוך גם הוא לישועל.

פטירתו של ר' אלעזר

בפסיקתא דרב כהנא (מנדלבוים, יא, ויהי בשלח, כב) מסופר שהיתה תקופה שר' אלעזר יצא מבית המדרש והיה בעלים של חברת הובלות; עד שאלהו נגלה אליו ושכנע אותו לחזור לאומנות אבותיו. ובתנחומא (בבב, וירא לח) מסופר שר' יוסי הוא זה שפנה לר' אלעזר בתמיהה: "אתה מ'שורש צדיקים ואין אתה בן תורה?!", ור' יוסי הוא זה ששכנע אותו לחזור לבית המדרש. בכל אופן, במאמר הקודם "[קבורת ר' אלעזר ברבי שמעון](#)" התבאר שהתקופה שר' אלעזר עזב את בית המדרש וטרח בהשגת העושר מתוארת בסוגיית הבבלי (בבא מציעא דף פד ב) כתקופה שר' אלעזר קיבל עליו 'ייסורים' עבור בני בית המדרש. וכאשר בהמשך הסוגיה מתוארת 'קבורתו' של ר' אלעזר בסמוך ל'קבר אביו ר' שמעון – הכוונה לחזרתו לתפקיד של אביו שיתורתו אומנותו¹.

הירושלמי מצטרף למה שמרומז בבבלי ובפסיקתא, שר' אלעזר שבר את המסורת המשפחתית שלו ויצא מבית המדרש לרדוף אחר העושר, אלא שבסופו של דבר הוא חזר לבית המדרש לתפקיד (=קבר') של אביו שיתורתו אומנותו. במאמר הקודם "[הסוסים של רבי יהודה הנשיא](#)" התבאר ש'אשתו' של ר' אלעזר משמשת כמשל לחכמתו שדירבנה אותו לרדוף אחר העשירות. וכאשר ר' אלעזר חזר לבית המדרש (=נקבר') 'אשתו' (=חכמתו) התפנתה, ורבי רצה להתחבר אליה כדי שהיא תדבר גם אותו לרדוף אחר העושר. הירושלמי מספר שהיא ענתה לרבי: "כלי שנשתמש בו קדש ישתמש בו חול!?!", ואינו מרמז רמז נוסף למשמעות הסמלית של כוונתה. אולם הבבלי ממשיך את השיחה ביניהם, ובמאמר הקודם התבאר כיצד מבאר הבבלי את כוונתה. בפסיקתא דרב כהנא ובקהלת רבה מובא המשך שונה במעט מן ההמשך שבבבלי, וכדלקמן.

הפסיקתא וקהלת רבה

וז"ל הפסיקתא דרב כהנא (מנדלבוים, יא, ויהי בשלח, כד) וקהלת רבה (וילנא, יא, ב) בתרגום חופשי: "כשהיה ר' אלעזר ברבי שמעון נכנס לבית הוועד היו פניו של רבי מקדירות, אמר לו אביו: אתה צריך לקבל זאת בהכנעה, שהוא ארי בן ארי אבל אתה ארי בן שועל. כאשר נפטר ר' אלעזר שלח רבי לאשתו של ר' אלעזר שהוא רוצה לשאתה. אמרה לו: כלי שנשתמש בו קדש ישתמש בו חול!?! אמר לה מה הוא עשה שאיני יכול לעשות כמוהו? אמרה לו כאשר היה עמל בתורה כל צורכו, היה הולך לישון ואומר כל ייסוריהם של ישראל יבואו עלי, והם באו עליו. וכאשר היה מגיע הזמן לעמול בתורה היה אומר כל אחד מהייסורים יחזור לפינתו, והם היו הולכים להם. אמר לה אף אני אעשה כן. קרא להם ובאו, רצה שילכו להם ולא הלכו להם. ויש אומרים ששלוש עשרה שנים כאבו לו שיניו. שלחה ואמרה לו שמעתי שמעלין בקודש ולא מורידין."

ספור זה מציג את תקופת רדיפת העושר של ר' אלעזר כפי שהיא מוצגת בבבלי (בבא מציעא דף פד, ב), והיינו שר' אלעזר חילק את זמנו, חלק מהזמן הוא עמל בתורה וזמן זה היה נחשב לאור יום, וחלק מהזמן הוא קיבל עליו את הייסורים של כל בני בית המדרש שלמדו שלא-לשמה, והיה רודף אחר העושר, וזמן זה היה נחשב בעיניו ל'לילה' ול'שינה'. חיים אלו נחשבו בעיני 'אשתו' (=חכמתו) של ר' אלעזר לחיים של 'קודש'. אולם חיים של ייסורי רדיפה אחר העושר שאינם משולבים בשעות של לימוד תורה נחשבו בעיניה לחיים של 'חול' והיא לא רצתה להתחבר לאדם שחי חיים כאלו. רבי סבר שגם הוא יכול לחיות חיים כאלו, והוא יצא מבית המדרש וקיבל עליו ייסורי רדיפה אחר העושר, ורצה לשלב בהם שעות של לימוד תורה; אך הוא לא הצליח, ובמשך תקופה ארוכה הוא התייסר ברדיפה אחר העושר במשך כל שעות היום - ולא עסק בתורה. המדרש מרמז שתקופה זו נמשכה שלוש עשרה שנה, שבהם 'כאבו שיניו', והיינו שבאותה תקופה לא הצליח רבי לדבר בדברי תורה ולקיים את ציווי התורה (יומא דף יט, ב): "[וְדַבַּרְתָּ בָּם](#) - בם ולא בדברים אחרים". ולאחר שרבי לא הצליח לעמוד במבחן, שלחה לו 'חכמתו' (=אשתו) שהיא אינה רוצה להתחבר אליו. ובכך היא רמזה לו, שלפי 'השקפתה' רק מי שיוכל לשלב שעות של תורה במהלך 'ייסוריו' ברדיפתו אחר העושר, רשאי 'לקבל ייסורים' ולצאת מבית המדרש; ואם הוא אינו בטוח בעצמו, עדיף שישאיר 'קנה גרדי רוחני' בבית המדרש².

¹ ועיי פ"י ר"ש למשנה (אהלות, יג, ד).

² הייחודיות של דויד בתור 'איש היער' התבארה במאמר "[אלישע ופקיחת עיני השונמית](#)".

³ סיוע להבנה שר' יעקב בן קודש מופיע במעשי חז"ל בתור דמות סמלית יש בגרסת הסוגיה בסוף מסכת הוריות כפי שהיא מופיעה בבה"ג (סי' נח) שמסופר שם שר' מאיר 'נתן עיניו' בר' יעקב בר קודש 'והמיתו'. הרמב"ם סובר שהנאמר באותה סוגיה הוא במשמעות סמלית, והכוונה שר' מאיר המית את השקפת העולם שאותה ייצג באותה סוגיה סמלית 'יעקב אבינו בנם של אבותינו הקדושים'. וכמו כן סוגיית הירושלמי בפסחים (פ"י ה"א) מספרת שרבי לא היה אוכל בערב הפסח לא חמץ ולא מצה. בתחילה סברה הסוגיה שרבי נהג כך משום שהוא חשש גם לשיטת ר' יהודה בן בתירא שקשורה לכך. ודחתה הסוגיה שאי אפשר לומר כן שהרי ידוע שרבי לא היה תלמידו של ר' יהודה בן בתירא אלא של ר' יעקב בר קודש, ולכן צריך לומר שרבי לא אכל בערב הפסח משום שהיה בכור והבכורים נהגו להתענות בערב הפסח. כאמור, למרות דברי הירושלמי האלו הרמב"ם לא מנה את ר' יעקב בן קודש בין רבותיו של רבי, ונמצא שהרמב"ם מפרש גם סוגיה זו במשמעות סמלית. ונראה שהרמב"ם סובר שהירושלמי מרמז שרבי היה תלמידו של יעקב אבינו בנם של אבותינו הקדושים, וראוי לאנשים קדושים כמו רבי (שנקרא גם 'רבינו הקדוש') לחוש למובא במסכת סופרים (כא, א) שהבכורות מתענים בערב הפסח.

⁴ ההבנה ש'קבורתו' ר' אלעזר בסמוך ל'קבר' אביו ר' שמעון משמשת כמשל לחזרתו של ר' אלעזר לתפקיד של 'כלי קודש' כמו אביו, יסודה בתורה יש תיאורים סותרים בענין מקום 'קבורת אהרן' האם בה' ה'ק' או במוס' ובמאמר "[הקבורה המסתורית של אהרן](#)" ובמאמר "[הניגון של אברהם אבינו](#)" התבאר שחז"ל מרמזים לנו בכמה מקומות שהקבורה שבי'מוסרה' היא 'קבורה סמלית'. ומשמעותה שבני ישראל בחרו לעצמם את מקומות 'מים היפים' שבהם ניתן להימשך אחר תאוות העולם והרדיפה אחר העושר, והם הותירו לאהרן את תפקיד ה'כלי קודש' – את תפקיד ה'כהן הגדול' – כדי שיהיה 'קבור בו חיים' במשך חייו, ובנו יהיה כהן גדול אחריו בתפקיד (=קבר') זה.

⁵ יש להעיר שהמדרשים חלוקים בהצגת דמותו של ר' אלעזר בתקופת רדיפתו אחר העושר. לפי הבבלי (בבא מציעא דף פד, ב) והפסיקתא דרב כהנא (מנדלבוים, יא, ויהי בשלח, כד) ומדרש רבה קהלת (וילנא, יא, ב) הוא שילב שעות של תורה בין השעות של רדיפת העושר; אולם לפי הפסיקתא דרב כהנא (שם, כב) ומדרש תנחומא (בבב, וירא לח) הוא שכח אז את תורתו, והוא היה צריך לעמול קשה בתורה כדי לחזור ולהיכנס לבית המדרש.

Tel Aviv, Israel

תל אביב, ישראל
תשע"ב

העברת אש מכירה חשמלית ביום טוב

שאלה: האם מותר להעביר אש מכירה חשמלית לגפרור ביום טוב?

תשובה: מותר להעביר אש מכירה חשמלית שיש בה סלילים מאדימים לגפרור ביום טוב¹.

¹ בשו"ת כתב סופר (אורח חיים סימן סז) כתב לחלק שאסור לתחוב גפרור בתוך אפר חס כדי להדליקו, אבל מותר להדליק גפרור מגחלת אף שאין בה שלהבת משום שכיוון שיש בגחלת אש אינו נחשב למוליד אש. ויסודו הוא שכל שיש אש אינו נחשב מוליד אש. וכדבריו פסק המשנה ברורה (אורח חיים תקב, ס"ק ד).

וכן כתב למעשה ערוך השולחן (אורח חיים תקב, ט):

"ודע שזה כשני דורות שאצלינו משתמשים בחול בהוצאת האור ע"י עצי גפרית שיש בהן בראשן הוואספא"ר שבו טמון חמימות רב וכשמחכין אותו על איזה דבר מיד יצא אש ונאחז בהעץ הדק שקורין שירניצק"ע או סוועבעל"ע ודבר ידוע שביו"ט אסור משום נולד וכולנו נזהרים בזה אמנם בילדותנו נתפשט ההיתר שנוגעין אותו בגחלת בוערה ומיד דולקת ולא ידעתי טעם ההיתר הא סוף כל סוף מוציאין אש מן הגפרית ושמעתי בילדותי שגדול אחד התיר זה וטעמו משום דאין האש מהגפרית אלא שמוציא האש מהגחלת שמפני שיש בה יסוד האש הרבה מושכת אליה השלהבת מן הגחלת ודבר זה צריך ראייה דשמא הגחלת מעוררת כח האש שבהגפרית ואולי כיון דעכ"פ גם כח השלהבת שבהגחלת מסייעו אין זה כנוול וביותר לטעמו של הרמב"ם שלא התירו אלא מאש מצויה כמ"ש בסעיף ב' הא זה האש שבגחלת מצוי ומיהו עכ"פ העולם נהגו בזה היתר [וממילא דאין עצי הגפרית מוקצה כיון שראויים להניחן אצל הגחלת]".

אך סיים שם הכתב סופר (וכן העתיק במשנה ברורה): וכן לחכך הצ"ח (הגפרור) בברזל חס מלובן כמו בתנור ברזל (שפארהערד) לא נ"ל דשרי".

אמנם, בשו"ת בית שער (אורח חיים סימן רנז) כתב על כך: "נ"ל דאם הוא מלובן עד שיהיה ניצוצות ניתזין ממנו. תליא במחלוקת הרמב"ם וראב"ד רפ"ב משבת דלדעת הרמב"ם המחמם את הברזל כדי לצרפו במים ה"ז תולדת מבעיר ואם כן ברזל מלובן הוי כמו שאר אש ואם כן אם מדליק בו אינו ממציא ומוליד האור ושרי. אבל לדעת הראב"ד שם דאינו חייב משום מבעיר רק משום מכה בפטיש וא"כ אינו אש ואסור משום דמוליד ועיין פסחים דף ע"ה".

נמצא שלדבריו אפשר לפרש שאף לפי הכתב סופר אם הברזל כל כך חס שניצוצות ניתזין ממנו דינו כאש ומותר להדליק ממנו (אלא שלדבריו זו מחלוקת בין הראב"ד לרמב"ם האם ברזל לוחט דינו כאש).

והנה דעת פוסקים רבים שחוטא להט המאדימים דינם כאש (ראה אינציקלופדיה תלמודית ערך חשמל סעיף ג – "חוט להט בתורת אש", וכן עולה מדברי הפוסקים שיובאו להלן). ועוד יש להוסיף, שבהגדרת איסור הוצאת אש ביום טוב כתב הרמב"ם (יום טוב ד, א): "אין מוציאין את האש לא מן העצים ולא מן האבנים ולא מן המתכות, כגון שחוככין אותו זו בזו או מכין זו בזו עד שתצא האש". וכאשר חוטי הלהט בכירה חשמלית אדומים, הרי זה כמי שכבר חיכך את המתכות שהאש כבר הוצאה, וכשמקרב הגפרור הוא רק נותן לאש במה לאחוז. ונראה להביא לכך ראייה אף מלשון הכתב סופר שאסר "לחכך הצ"ח (הגפרור) בברזל חס", ואם הברזל הוא מאדים אין צורך לחכך אלא מיד שמקרב אליו הגפרור הוא נדלק (וראה עוד בהערות ר' מנשה הקטן לשו"ת בית שער).

וכן כתב האגרות משה (יורה דעה חלק ב סימן עה):

"ובדבר להדליק ביום טוב שוועבעלע/גפרור/ באור עלעקטרי מתחלה היה נראה שיש לאסור אף אם הוא אדום מן החום וכ"ש כשאינו אדום, אבל אחר העיון נראה דכשהוא אדום יש להתיר דהוא כמו אש בעיני".

וכן הביא ברבבות אפרים (חלק א סימן שמו) שיש אומרים בשם החזון איש שנהגו להדליק גפרור על ידי נגיעה בברזל מחומם שסביבות התנור, ואם לא שנאמר שהחזון איש חולק על הכתב סופר, יש ליישב שמדובר בברזל מאדים.

אמנם, האמור עד כאן הוא אם נוגע עם הגפרור בברזל המאדים, אך בחלק מהכיריים החשמליות יש ציפוי זכוכית, ונמצא שאינו נוגע עם הגפרור בחוטי הלהט אלא בציפוי העשוי מזכוכית, ויש לברר האם באופן זה שאינו מדליק במגע ישיר עם האש אלא באמצעות חום האש, האם מותר להדליק.

בשו"ת עין הבדלח (סימן סג) כתב לאסור להדליק גפרור על ידי שייגע עימו בכלי זכוכית אשר על מנורת נפט, וכתב שם שכן נראה לו מדברי הכתב סופר הנ"ל, אלא שלא ביאר כיצד למד כן מדברי הכתב סופר. ודבריו הובאו בשו"ת ציץ אליעזר (חלק ז סימן כז), וביאר שם שהחילוק הוא אם מדליק מהאש ממש לבין אם מדליק רק מחום האש, ולפי זה בכל הדלקת גפרור צריך להקפיד שייגע באש עצמה ולא שיידלק רק מחום האש.

אמנם בספר שמירת שבת כהלכתה (פרק יג אות ג) כתב להתיר להדליק גפרור על ידי שמחזיקו מעל לחוט חשמלי לוחט, וכתב שם (הערה יג) שכן שמע מהגרש"ז אויערבך, משום שכל שקיימת אש מותר להמשיכה אפילו בריחוק קצת. וגם בשו"ת יביע אומר (חלק ב אורח חיים סימן כז) כתב: "ורק להדליק את הגפרורים מגחלת בוערת, וכן מראש המנורה הנקראת לאמפ"א, אפשר להקל".

ונראה שכיוון שגם האוסרים וגם המתירים תמכו יתדותיהם בדברי הכתב סופר, ומדברי הכתב סופר נראה שכל שקיימת אש אינו נחשב למוליד אש אף שאינו מדליק מהשלהבת אלא מחום האש, יש להקל.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:

הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן